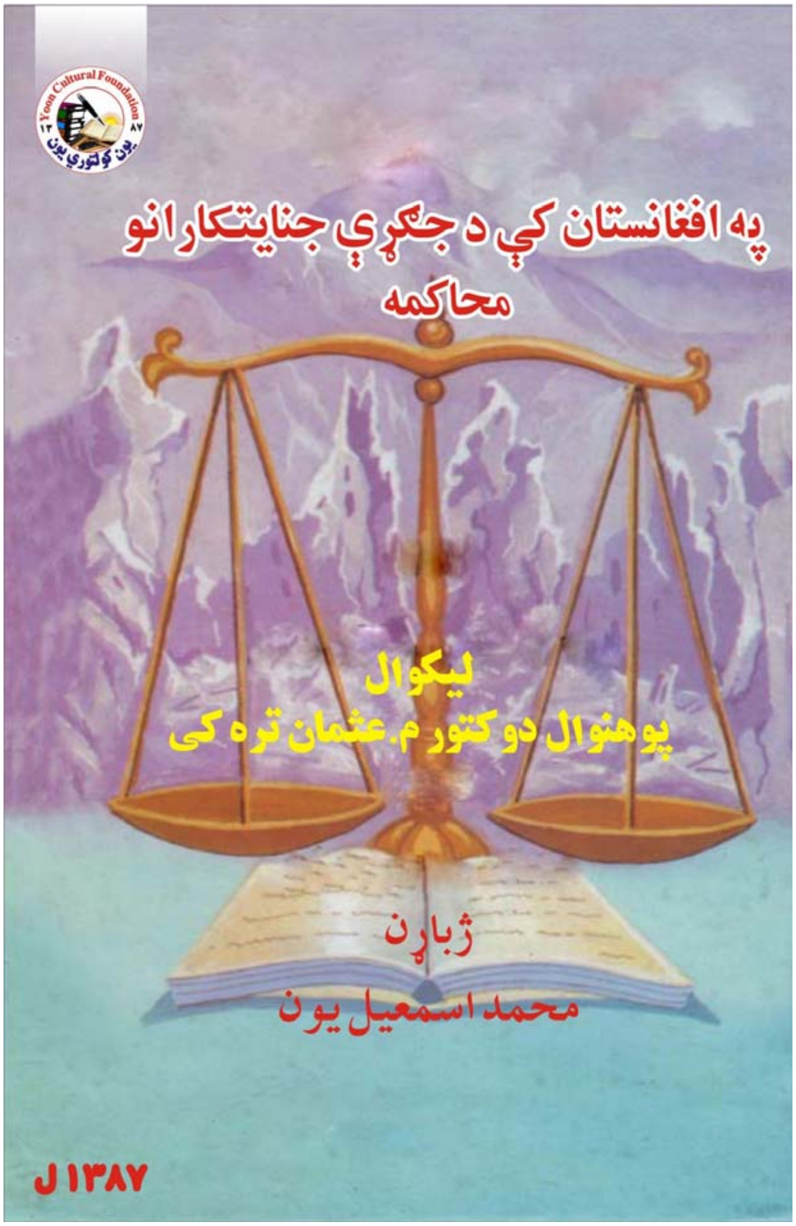

Download from; aghalibrary.com

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

Download from; aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتورم، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ ل کال
دژباړن پرله	
پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

Download from; aghalibrary.com

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود او د جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

Download from; aghalibrary.com

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردویم چاپ څویادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړ څپرکی	
د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دویم- د یالتا کنفرانس	۲۲
دریم- پر کورنیو شخړودنړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینود تطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم دپلي کېدو پړاو	۳۷
دویم څپرکی	
د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټ ټکي	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې دديوان واک ګڼل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

Download from; aghalibrary.com

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- دترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- دنړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد...۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

Download from; aghalibrary.com

يو - يو - جنګي جنايت ۹۰
الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانيانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنايت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سياسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

درېيم څپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه د کمونيستانو... ۹۶
دويم- سرغړونې، ۱- جګړه ييز جنايتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسيرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنايت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سياسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

درېيمه برخه

د افغاني جنګي جنايتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا ۱۲۳
په يوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا ۱۲۳
دويم- د يو خپلمنځي افغاني سيمينار جوړول ۱۲۷
الف- تبليغ ځانګه ۱۲۷

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دويم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دويم- د جنايتکارانو سپارنه ۱۳۸
پايله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعيل يون پېژندنه ۱۴۸

دځينو نومونو لنډون (مخففات)
نړيواله سره مياشت (ن،س،م)
ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)
جزا نړيوال ديوان (ج،ن،د)
بېنني نړيوال سازمان (ب،ن،ي)
افغانستان خلکو ديموکراتيک ګوند (ا،خ،د،ګ)

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې دبرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه

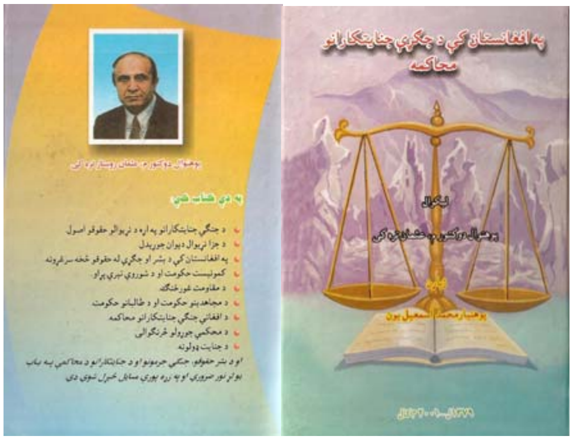

دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثرده ددې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې ځرګندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي ځرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، د دې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې د دې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورڅخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، دا کتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېرې هېرې نه شي. د دې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې د ظالم او مظلوم، حق او باطل، خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یو ې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

جنايتکاران بايد محاکمه شي

ځرنګه چې ټولو ته ځرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پرديو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سياسي ډلو د مشرانو د بې کفايتۍ او د ځينو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ويجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني يې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته ځرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دايمان او عقيدې په ځواک له يوه ستر نړيوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ يو بې مثاله معيار او ريکارډ يې ټينګ کړ. افغانانو نه يوازې د بهرنيو يرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنيو جنايتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر يوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زيات زيانونه واوښتل، ان دومره زيانونه، چې دنړۍ پر مخ يې ډېرې کمې بېلګې ليدل شوي دي. ددې جګړې او غميزې په پيل کې زموږ خلکو هيله لرله،. خداى(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سياسي او جنګي جنايتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووينې. خو په ډېرې خواشينۍ سره بايد ووايو ،چې داسې ونه شول، داسې دردوونکې جګړې پيل شوې اوبيا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانيو جنايتکارانو جنايتونه يې تر سيوري لاندې راوستل. نړيوال سياست او د ځينو هېوادونو ګټو هم پرداسې لورې بدلون وکړ،چې نور يې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه يې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنايتکارانو ته سياسي پناه ورکړه.

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړیوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زیاته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې یې استازی پروفیسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، د کابل لاسپوڅی نظام یې د نړیوالې ټولنې تر سخت سیاسي او اخلاقي فشار لاندې راوستی و، چې د بشر حقوقو رعایت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، لیکوال، فرهنګیان او سیاسي اشخاص د مرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بیا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له یاده ووتله. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنایتکار توپیرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به یې په افغانستان کې د بشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوی د افغانستان سیاسي او جنګي جنایتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بیا د جګړې قربانیان د نړیوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشیني دي.

استاد پوهنوال محمد عثمان تره کی د افغانستان د خلکو رښتینی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز دیوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سیاسي ظلمونو او جنایتونو کړولی او زیات کلونه زندان یې ګاللی دی، تر هرچا زیات یې (د جګړې جنایتکارانو محاکمې) اړتیا احساس کړې ده.

استاد تره کی په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچینو ته د هغو دوریادونې له لارې

غـواړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيت اود نړيـوالې ټـولنې لـه افکارو څخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيـوي لپاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګـړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګـړې حقوقـو لـه ملـي اونړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې اوپلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی.هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ دهېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيله کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوستي پاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکاران لويديزو هېوادونو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولس سره د بېساري قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيو پـه سپارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمني کې مېشت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

جنايتکاران به خپلې سزاوې ووينې او د نورو جنايتونو مخه به ونيول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هيله
په درناوي
محمد حيدر اقبال پښتونيار

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نيني وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تر اوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتيا او ځرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

- اقتصادي: د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- ښوونیز: دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ببلا ببل ښوونځي تباه شوي او دنړدې لس ملیونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نیول شوې ده.
- پوهنیز: د لوړو زده کړو څوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- ټولنیز: یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر (۱۵) ملیونه اټکلي نفوس څخه (۹) ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- ټولنیز: د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

- **خپرنيز:** په خپرنۍ برخه کې د (**۱۵**) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (**۲۰**) مليونو ټوکو زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاريخي:** د هېواد ملي موزيم، د اردو موزيم، دهډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثار و له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري:** دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او دکوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې **۲۳**کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده، چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیدلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته دا دخواشینۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه اویو شمېرجهادي ډلو بیا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــوي کمونیســـتي حکومـــت صـــدراعظم و، د امپرالیزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

مور(روسيې) لـه ګرېوانـه سر راوکښـه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو مليونو افغانانو يوه بېلګه ده او يو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکه، چې نـږدې ده د افغانسـتان جګـړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زموږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو له مخې په دومره سړه سينه ليکلی، چې هېچاته په کې د کينې له مخې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکې ده د جنايت څرنګوالی تشـريح کـړی دی. هغـه څـوک چې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل په توګه ويني، طبعاً به جنايتکاروي او دخپل ولس پر وړاندې

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعت شوي، د ملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

د دې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې اويوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې د دې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو د دې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې د دې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، څېړمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته د دې

ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او د نورو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ بولم، چې د دې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته یې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت یې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې د شپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل او قربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو د هیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

دلوټ او تالان بنسټ یې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتیا ته شا کړه، هغه یې پایته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره یې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې یې ګڼ شمېر جنایتونه کړي وو. دوی د خپلو سیاسي سیالانو پر ضد له خپل دښمن سره یو ځای، په یوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غمیزې مسئولین، د یوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړۍ څخه، داسې یوې پوړۍ ته پورته شول، چې هم ورته ښېښنه وشوه، هم ورته سیاسي باور ورکړل شو، هم یوه ائتلافي ډله شوه او هم یې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتیاز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدینو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زیات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې یې انګازې وکړې. د کمونیستانو ظلم او زور زیاتی، د کرکېچ ددې نوي پړاو تر سیوري لاندې راغلل او بده یې لا داچې د هغوی جنایتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، باید له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکی لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس باید لږ ترلږه په خپرونو کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ییزو رسنیو له لارې باید د یرغلګرو او ظلم د قربانیانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې باید جنایتکارانو ته څرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له یاده نه دی کښلی.

لیکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنایتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتیا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنایتکارانو پر محاکمه بریالي نه شي، د جهاد پایته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنایتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئولیت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سیاسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې لیکنه کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې یوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونیست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو یې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که څېړې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووایو، چې لیکوال خپله لومړۍ موخه (د قضیې د هېرېدا مخنیوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنایتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونیار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت یې برابر کړ او په دې ډول یې (په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخیسته مننه کوم.

له بافرهنګه، مبارز او کاري شخصیت پوهنیار محمد اسمعیل یون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم یې د دې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم یې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په اندول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې د کینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق د داسې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وي.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکي تنظیموي: د جګړه مارو تر منځ اړیکي او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په اندول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دیوان رامنځته کول.

لومړی څپرکی

د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول

لومړی-د نړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید (پس منظر)

((خپلو خلکو سره د یوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د یو لړ حقوقو ورکړه یا نه ورکړه، د نړیوالې ټولنې دلېوالتیا وړ یوه موضوع ده.

دګڼو نړیوالو کانوانسیونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، په ډاګه څرګندوي، چې دبشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړیوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګــړې حقــوق د هغــو لوزونــو، ژمنــو او نړیوالــو کانوانسیونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ یوې نیمې پېړۍ په بهیر کې رامنځته شوي او موخه یې دا ده، چې د جګړې په بهیر کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه یې وشي، ددې کانوانسیونونو ډېر مهم یې په لاندې ډول دي:

---

[1]- دومنیک کارو،Domenique Carreau، نړیوال حقوق، پاریس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې (محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س،م)) تر سرپرستۍ لاندې

جوړ شوی و ، د جګړې د اسیرانو ، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپایي کانوانسیون (۱۹۸۹زکال): داکانوانسیون د ناوړه انساني اوبشرضد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ زکال د جنورۍ پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳زکال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵زکال د فبرورۍ پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتا په کنفرانس کې چرچل، روزولټ او سټالین د دویمې نړیوالې جګړې د برېمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په ځرګند ډول ووایو د المان تر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

۱- دنازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پرضد مبارزه وشي.
۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.
۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.
د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵ زکال له نومبر څخه د ۱۹۴۶ زکال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې دریو ډلبندیو غور وشو او وڅېړل شوې.
جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.
الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، دعامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.
ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.
ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

د نورنبرګ پوځي محکمې، دوه ویشت تنه جنګي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتا کنفرانس کارد ((پوتسدام))کنفرانس (۱۹۴۵ز کال، جولای- اګسټ) له خوا تعقیب او تینګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تیره کېښووده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دریېم- په کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سره له دې چې د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د دریېمې مادې له مخې دغه پرېکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰ز کال په بهیر کې د نړیوالې سرې میاشتې (ن،س،م) کمېټې پر یو نوښت لاس پورې کړ او د یو نړیوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹ز کال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

د همدې لپاره له کانوانسیون سره دوه ضمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیت وپرک جګړې لکه: د ملېشو ترمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال نړیوالو کانوانسیونونو په چوکاټ کې

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلي کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ز کال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاک ګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملياتو لپاره يې څه سيمه نيولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپيانو او اسيرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸ز کال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کاروني) پر اصولو ټينګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کاروني څخه د کانوانسيون موخه ((چاود بدونکې سرګلولې)) دي. د لاهې د ۱۹۰۷ز کال کانوانسيون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسيلې د کاروني په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون د لومړۍ فقرې پنځه د برشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ييزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسيون ۴۸مه ماده يادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې بايد د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسيساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپير وکړي؛ د جګړه ييزو عملياتو موخه بايد د جګړه ييزو تاسيساتو او پوځي سرېيو له منځه وړل وي.))

د ژنيو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳ز کلونو کانوانسيونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو يا مالونو پر

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعيد، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه شونی نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو څارنه او سزا ورکونه.

دريېمه ماده چې په پورتنيو دريو اړو کانوانسيونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او يا بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي...

د دويم پروتوکول د ۴، ۵ او ۷مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړی برخه ضميمه پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو، روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷زکال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعایت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسیرانو نیول اعلان شول، بیا دې نو تر جګړې څخه په یوه لرې سیمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ییزې سزا ورکول منع دي. له اسیرانو او ټپیانو څه باید پوځي غچ وانخیستل شي، ټپیان او رنځوران له روغتیایي پالنې څخه د ګټې اخیستنې حق لري.

د ژنیو **۱۹۹۳**ز کال کانوانسیون((دریم کانوانسیون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسیرانو د پېژندنې بشپړ لیست، د نړیوالې سرې میاشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسیرانو کورنیو ته د هغوی احوال وررسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسیران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسیرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته باید اسیران له بشپړ مصونیت سره خپلو سیمو یا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، نړیوال قوانین پر کورنیو شخړو هم تطبیقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعایت باندې دزیات ټینګار لپاره دکورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، یو له بل سره یو لړ تړونونه لاسلیک کړي، چې نیول شویو کسانو ته په کې د نړیوالې جګړې د اسیرانو د حقوقي دریځ پېژندنه شامله وي.

پنځم- د جګړې قوانينو د تطبيق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېيو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د ليکنۍ موافقې له مخې، يوې ناپېيلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېيلې خوا کېدی شي يو دولت وي او يا يوه نړيواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچينې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون د ۱۰مې مادې له مخې يې وړاندوينه شوې وه، په څو ځايونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵ز کال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۶۱ز کال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱ز کال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موبايد پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضايي صلاحيت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحيت نه لري، چې د جګړې قوانينو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټينګار وکړي او پا په کې لاسوهنه وکړي.

تردولت پورته د همدغسې يو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړيوالو حقوقو او د جګړې له قوانينو څخه زياتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زياتې بېلګې کولای شو د ايران–عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸ز کال)، د حبشې او سومالیې په شخړه (۱۹۷۷ز کال) او د خليج په جګړه کې(۱۹۹۰-۱۹۹۱ز کال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنيو د کانوانسيونونو او د هغو د ضميمه پروتوکولونو له مخې بيان شوي، يو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنيو شخړو کې: لکه په سريلانکا کې د تاميل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبيک، افغانستان، حبشې، سوډان، سومالیې، کمبوديا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنيو د **۱۹۹۳**ز کال کانوانسيون او د هغه ضميمه پرتوکول، يو لړ حقوق تضمينوي، خو بيا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ايران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر **۲۳**مه نېټه کيمياوي بمباريو ، په زرګونو ملکي وګړي له منځه يوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲ز کال)، په يوګوسلاويا او نورو ځايونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زياتې بېلګې ليدل شوي دي.

- د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه یې پر ۱۹۹۷زکال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کانوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو دنیونې او د هغوی دمحاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو دکانوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم یې صادر کړی دی، وپلټي او محاکمې ته یې وسپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کانوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹زکال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کانوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

خو(د حالاتو او وضعې غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې څرګند ونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې وو ايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قربانې شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، ترهغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل دامر متابعت ته اړ وي او د امر د

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې دقوانینو د طرحه کولو پر وخت، ددې پوښتنې د ځوابولو لپاره نانددرۍ پورته شوې، ډېرو ګوندونو ونه غوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر داطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډ ېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې دمادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګاڼه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷زکال، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون دقانون خلاف کارترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو ، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې ووایو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې داجرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال پو ځانګړې تقنني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنايتونو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنايتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنايتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري. د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸ مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د برېمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹ مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

د خليج جګړې (پر ۱۹۹۱ زکال د عراق پر وړاندې د لويديزو دولتونو جګړه) مجرمينو سزا دلويديزو هېوادونو له بيا بيا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[1]

په يوګوسلاويا کې د جګړې د جنايتونو څېړنه يو استثنايي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زياتون او شدت، امنيت شورا د يوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځينې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړيوالې ټولنې ته د جګړې د جنايتکارانو د قضيې د څېړنې وړاندې کول، د زيانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[2]

ب- په نړيواله کچه د جګړې د جنايتکارانو قضايي څارنه غالباً له دريو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړيوالو کميسيونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کميسيونونه لنډمهالي (ADHOC) او يادايمي وي.

دژنيو کانوانسيون دلنډمهالي کميسيون د جوړېدو وړاندوينه کړې ده، خو د دې کانوانسيون لومړی نمبر پروتوکول د دايمي کميسيون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړيوال کميسيون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

---

[1] کمبوډيا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمين لري، خو نړيواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بريالۍ شوې نه ده.

[2] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړيوال عمومي حقوق پاريس ۱۹۹۳ زکال، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

په نوښت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲ز کال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵ز کال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ تر ټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانو د سزا نوښت یې ترلاسه کړ، دا محکمه له **۱۹۴۵**ز کال څخه تر **۱۹۴۶**ز کال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له **۱۹۹۴** تر **۱۹۴۸**ز کال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوښت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوښت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې ترپایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې(م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[1]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[1] ژان کامبه کو Combacau Jean، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دیوان جوړیدل

د عدلت نړیوال دیوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پریکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څیړنې لپاره کومه دریېمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پیښو څیړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړیوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړیوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولایې پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دیوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دیوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دیوان له خوا، چې په ټینګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دیوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دیوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې د نړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییز جنایت او د تېري جنایت.

د پورتنیو جنایتونو د تعبیر او شننې(تفسیر) لپاره د واکمنې سرچینې او د دیوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

یوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلویان له بلې خوا یو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د دېوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړیواله کچه د کینو او جنایتونو د څېړلو لپاره یو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسلیکوونکو هېوادونو څخه یو هېواد د کورنیو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصویب کړي.

د داسې یوې موخې تامین په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانینو د بیا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنایتکارانو څېړنه له کورنیو محکمو څخه د جزا نړیوال دېوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئیس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دېوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دېوان به پر ۲۰۰۱ او یا ۲۰۰۱ زکال جوړ شي. تر او و کلونو وروسته د نویو شرایطو په پام کې نیولو سره د دېوان پر تګلارو باندې د بیا کتنې لپاره، دیو کنفرانس د جوړېدو وړاندیز شوی دی.

د روم تړون غټ ټکي:

د تړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د یوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال اړخونه لري، د پلي کېدو وړ دي. دا دېوان د ملي قضایي سیستم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ییزه وژنه: دا جنایت هغه ډول هڅې دي، چې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرایطو تحمیل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېږېدو مخنیوی، د کوچنیانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعید، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel)، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ییز جنایتونه: هغه وخت یې د دېوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، د یو ټاکلي پلان او سیاست د یوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې یې په نړیوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م)پر پوځي وګړو بری، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، د مالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په درېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: د دې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغونډېتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو د دې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته د اسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

[1]– د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

د دېوان غونډې د تړون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا ، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوي دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې د يوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوښ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نيمګړتياوې:

د روم تړون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای.د وروستۍ کرښې پر بنسټ دېر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند ، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکموپرځای، چې د رونډا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریځ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او دامنیت شورا غړی ګڼل کېږي، نوموړي هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنیتیف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټینګار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روانډا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روانډا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېوادته پناه یوسي، چې دا تړون یې

لاسلیک کړ، د دېوان له قضايي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[1]

د دېوان نورې برخې یا څپرکي د دېوان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړیوالې قضايي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

[1] -لوموند ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای۲۰ او ۲۱مه نېټه.

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پربېکړه کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم دا سې لیدلوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو - د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل ـ د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

د لیبرالیـزم غـوراوی د لویـدیزو هېوادونـو د خـولې خبـره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده درېیمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

پـه ملـي کچـه دیـو ملـي حکومـت د نشـتوالي لـه کبلـه، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغـه هـم د روڼاندو په څو وړو ټولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یوبریالي شوي، چې دا دعـوه د ډلـه ییز جنجال لـه دایرې څخـه دیـوې ملي دعـوې کچې تـه پورتـه کـړو او لـه کمـونیزم او جګـړې څخـه د هر زیـانمن شـوي هېـوادوال او نړیوالـو عامـه افکـارو پاملرنـه ورتـه راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیـک سره مجاهدینو تـه ځان ورنـژدې کـړ، پـه اصطلاح لـه (عمومي ببښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو پـه نومونـه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې یې لستونې بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو لـه دوه ګونـو ډلـو سـره د اسلامي تنظیمونـو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو پـه لاس یې د ګېو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغـو هېوادونو تـه پناه وروړې، چې بـه یې (نړۍ خور امپریالیزم) ګاڼه، خو اوس دوی تـه ؛((لنگـه غـوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته پـه دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ لـه نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښتیا خبره داده هغو هېوادونو، چې پـه نړیوالـه کچه یې لـه کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، لـه افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زموږ هېواد سره یې یو سوداګریزه معامله ییز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنایتکارانو او ملي خاینانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهیسې په افغاني ټولیو او پـه ځانګړي ډول، پـه افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شوروي دیرغل ناتار پـه کال کې یوازې یو ځل پـه افغاني خپرونو کې یاد ېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیزې او ناتار جنایتکارو مسولینو اود هغـو دمحاکمې پـه باب نـه پوره بحث

کېږي او نه تبصره، داسې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو دروند سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې د دې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو د څېړنې او دملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- دشوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

لومړۍ څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ ډسمبر - ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ ز کال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[2]

---

(۱) – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

(۲) – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو د مخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره تو پير لري.

دې حکومت اصولاً خپل سيمه ييز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسيونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو ، ترټولو لومړی د لاهې د څلوم کانوانسيون (۱۹۰۷زکال) او همدارنګه د ژنيو د ۱۹۴۹زکال د کانوانسيونونو يادونه وکړو ، وروستی کانوانسيون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعيت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د څلورم پراګراف په دويمه ماده کې يې يادونه شوې او د نړيوالو حقوقو يوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[1]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې دغوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سيمه ييز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له ديوپويي سره هم نظره نه يو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پيل پر وخت، په کليو او بانډو کې په زياته کچه لږ شوي وو ، خو دا چې ديوپويي وايي د نړيوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسوليت لري، يو واقعيت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنايتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

[1] – پ،م ديوپويي، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، دويم چاپ، ۱۹۹۳زکال ۴۹مخ.

جګړه اخته وو، لکه دببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف، موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف اوسه په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) دخپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې ثرګندنه کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې دبشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

د شوروي تېري کوونکي حکومت اود کابل کمونیست حکومت د افغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او تړونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځوروونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هڅه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یوا استثنایي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یو ملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنوری پر ۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دریمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

نشتوالی، اضطراري او بل هېڅ حالت د دې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د تطبیق د څارنې دنده لري. د تړون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د تړون د ۷مې او دکانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یو اغېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې د خپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید د خپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید دزیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

شي او د هغو لست باید له غوښتنې سره سم لیوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته و سپارل شي.

۲) په ساتنځي کې باید له تورن کس سره ډاکټرانو، مدافع وکیلانو او د کورنۍ غړو ته د لیدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو د باور سلبولو لپاره باید لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او د کانوانسیون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانینو د پلي کولو مسولینو ته د داسې ټینګو، دقیقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې دمخه د هغې مخنیوی وکړي.

۵) کـه چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلایل په لاس کې وي، په ناپېیلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

د بښـنې نړیوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټینګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې یو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي او یا یې دوسیه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په میاشتو میاشتو زندان کې ساتل کېږي.

نیول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځایونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنیوي یا منع کولو کانوانسیون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مه ماده).

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نيوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسيون کې يې يادونه شوې، نيولې، يو لړ تدبيرونه او هڅې چې ديوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هيله لري، داټول د مدني او سياسي حقوقو د ترون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ ديوې بې پرې او ناپېيلې محکمې له خوا ديوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعايت.
- ❖ دمدافع وکيل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونيست حکومت استثنايي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېيلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (يو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبليغاتي او ننداره ييزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شيندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکيل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخيستلای. دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. ديادونې وړ ده،

چې ددې سياسي محكمې رئيس د انقلابي شورا غړى دى. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئيس محكمې ته كړنلاره وركوي او ټاكي. د ثور انقلاب حقيقت وركړي ديو خبر له مخې د ١٩٨۴ز كال د نومبر پر مياشت، د انقلابي شورا رئيس ببرک كارمل، د خاد مسئولينو، د انقلابي محكمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبينو په يوه غونډه كې برخوالو ته دقيقې انقلابي كړنلارې په ګوته كړې.

د سياسي او مدني حقوقو تړون له يوې خوا او د شكنجې د مخنيوي كانوانسيون له بلې خوا، پر دې خبرې ټينګار كوي، چې په زندانونو او ساتنځايونو كې بايد لږ تر لږه روغتيايي حالت ته پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سيلې په توګه دې د او سپنې زنځير له كارونې څخه په ټينګه ډډه وشي، نيول شويو كسانو ته دې ددې خبرتيا حق وركړى شي، چې په كوم ځاى كې اوسېږي او له كوم ځايه كوم ځاى ته لېږدول كېږي.

د نيول شويو كسانو كورنۍ بايد د هغوى له ساتنځي څخه خبر وي او تورن كس د ليدنې كتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مركزونو او نورو افغاني زندانونو كې هغه ډول اسانتياوې او تنظيمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وكړه، ډېر ځلي يو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوى دى، چې دا په خپله دمدني او سياسي حقوقو د تړون ددې مادې پرضد عمل دى. دشوروي تېري كوونكى دولت دمدني او سياسي حقوقو د نړيوال تړون او شكنجې ضد كانوانسيون يو

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتني تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسولیت لري؛ اّن که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه دخلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹زکال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسولینو ته لارښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا داډول کارونه وکړي اویا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ(مسولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[1]- د(ب،ن،س) افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن،۱۹۸۴زکال۳۹-۴۰مخونه.

ډلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت او بشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

دملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، د دې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[۱]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

[۱] – (ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

کـارونې لـه املـه، د افغانسـتان نـيم نفـوس تـر هېـواد دبانـدې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پـر کليوالـو سـيمو بانـدې دشـوروي د هـوايي ځواکونـو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپيان او په مليونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بنديز په بهير کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان يوه پېښه چې زيات ه رسوايي يې رامنځتـه کړه، د کابل تـر اشغال يـوه مياشت وروسـته د کـب مياشـتې پـر يـوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی يې په دې ډول دی:

د روسي پوځ يو ډلګی سرتېري د شپې پر درېو بجو افغان لـوی پلـورنځي (فروشـګاه بـزرګ افغـان) تـه نـږدې لـه خپلـو مـوټرو ښکـه کښـته شـول، دنـوي مارکيـټ يـو شـمېر قفلونـه يـې مـات کـړل او د هغوی مالونه او شيان يې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسـته يې پر دکانونو پترول وپاشل اوبيا يې اور ورته کړ، چې ددې اور لـه کبلـه ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

يو څوکيدار دا پېښه له پيله تر پايه پورې ليدلې وه، وروسـته يې نورو ته کيسه کوله، بيا د امنيتي ساتندويانو له خوا ونيول شو او داسې ويل کېږي چې ووژل شو.

مسولينو د اور لګېدو علت د بريښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټيوالو ويلې، که چېرې بريښـنا شـارټي کـړې وای، نـو تر او رلګېدنې وروسته به د ځينو مـالونو او شـيانو پـاتې شـونې او

نبنبي نبناني پاتې وای، هتیوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بیا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهیلۍ کتل.(۱)

د المان مسیحي دیموکراتیک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې د بشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم یو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهیر کې د افغانستان پر هر کلي او بانډه لږ ترلږه یو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې یې دوه کاله د طبیب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتیا او لوګر ولایتونو کې چې په سلګونو کیلومتره وګرځې نو له بمبار شویو کلیو نه پرته به نور څه ونه وینې. د ولایتونو په مرکزونو کې هم پر مارکیټونو او د استوګنې پر سیمو زورور هوایي بریدونه کېږي.

د وژنو ډېره زیاته برخه، چې شمېر یې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائید شویو او منل شویو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کیمیاوي وسلو، د بمونو چوولو او کیمیاوي ګازونو په وسیله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څیزونه مسموم کړي دي.

د ګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه یې شوې او همدانګه د روسانو له خوا د هغو ۱۲ تنو وژل شویو ملکي وګړو د وینې او تشو متیازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدینو پرضد د (میکوتوکسین) په نوم له یو ډول کیمیاوي ګاز څخه ګټه اخیستې ده.

---

(۱)- نیازی امیدوار، ۱۳۷۵ل کال، دشورکودتالاملونه او پایلې، پېښور ۱۳۶۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پرکلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل.د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[1]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټېپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه(ن،س،م) کمېټې دازادي لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبروری پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي بڼه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې داچې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

---

[1]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷ مخونه.

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][۱]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وایي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) د خاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر یې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم د هغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][۲]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې د شورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف د اسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو ! پرته له پوښتنې او محاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

---

[۱] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

[۲] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸ز کال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱ز کال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱ز کال خپور شو، د عقیده یي زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

---

[1] –الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹ز کال ۲۷۲ مخ.

نړیوالو کانوانسیونونو اود (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین دیرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني اومشروع حکومت دملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت دملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي اوبیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې دملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو دنورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه داچې د یودولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخوکې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر۱۸۲۶زکال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

اندېښنې وې او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخيستنه له منځه وړې وه.

پ.م.ديوپويي په همدې باب وايي:

په دوه ډوله دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيواله کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر يووالى له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوى او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوى دى.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکى دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکى دولت او بلونکى هېواد د دوه اړخيزو تړون له مخې يو بل ته ژمن وګڼل شي.

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

مورږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، اوس دا خبره کوو، چې ایاد کابل کمونیست او شوروي دولت د بهرني یرغل پرورانديږ د مشروع دفاع په دریځ کې [لکه څنګه چې یې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ باید ووایو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهدیداوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېږې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخیستنه مطرح وای،نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونو ګټه پورته کړې وای، نه یو بهرني یرغلګر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخیستو اجازه ولري، نو هغه شرایط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي او دواړو کمونیستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېری کړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیواله هڅه او تدبیر ګڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت ګټه اخیستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنیت شورا، د نړیوال امن او سولې د ټینګښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

[۱]—پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ز کال، ۴۱۹مخ.

د (م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې له مخې دمشروع دفاع له هڅې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا دنړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې څېرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملې واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د **۱۹۷۹**ز کال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر **۱۹۸۳**ز کال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[1]

---

[1] – دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، **۱۹۹۳**ز کال، **۷۲-۷۷**مخونه.

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانینو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،دیوپویي)) دوینا له مخې باید ووایو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرایطو په چوکاټ کې چې ((دیوپویي)) یې یادونه کوي عیاره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفیظ الله امین د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دلیل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د یرغل په لومړیو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په څرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي یې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې یو ډول غوښتنې لپاره اصولي دریځ نه درلود. دا حکومت له شوروي یرغل سره یو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له یو بهرني هېواد څخه د داسې یو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د یرغل زېږنده وي، ددې ښکارندويي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالګر ترمنځ د اړیکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ویلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفیظ الله امین حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نو ځکه زموږ د هېواد په کورنیو چارو کې یوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه يو پوره او بشپړ يرغل ګڼل کېږي.
دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورينو د افغانستان د کورني او بهرني سياست په طرحه کولو او دهېواد د سياسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېرى ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچينه (د دولت ريس، دحکومت ريس، انقلابي شورا، مرکزي کمېټه او نور) معلومه نه شوه.
سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد، په عملي ډول ددې مرستې ! تائيد وونکی ګڼل کېږي.
خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو يوه اړکلي سرچينه وګڼو، نو بيا هم بايد ووايو، چې دې حکومت کوم مشروعيت نه درلود، د خلکو د رايو له مخې نه و رامنځته شوى او د ملي واکمنۍ يوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نيولې وه.
ب- شورويانو ادعاکوله، چې افغانستان ته يې د ۱۹۲۱ز کال د دوستي تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شورويانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹ز کال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې يې د بهرني يرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځاى پر ځاى کړي دي.
پورتني دواړه تړونونه پر يوبل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسليک شوي وو، چې شورويانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحيه په پام کې ونه نيوله. سربېره پردې پر

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په دېخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

مارټينس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې دستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازيتوب بنه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، يوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه دملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای يې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هيله وکړي، نه له يو بهرنی هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه دډله ييزې مشروع دفاع لپاره ښه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور دخپلې دويمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنيو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نوبيا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشرضد جنايت:

بشرضد جنايت د هغو جنايتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنايتونه چې شورويان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځينې يې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، دملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه، د سياسي، مذهبي او توکميزو انګېزو له مخې د خلکو څارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

دنیوياړک د ۱۹۴۸زکال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.

روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه اوګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.

د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.

پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېر یې (۱۳۰) تنو ته رسېده.

یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نیټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.

استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او تېپي حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.

ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

کمونیستانو له خوا د هغوی د ماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وېرېدلي وو))[1]

((شورویانو د ۱۹۸۲ز کال د مې پر میاشت د مقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې د بمونو او ګولیو باران ووراوه، کورونه وران او د کلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴ز کال د فبروري پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰ کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل او بیا یې د هغوی مړي د کاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول... روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول او ټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹ز کال د مارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول او کمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شورویانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نېغ په نېغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

[1] - البدر جریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.
[2] - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.
[3] -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰) زرو ښځه زيات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) يې بېوسلې وګړي وو، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدين، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال يرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنیو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټولیز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. ببو سلې کسان، د جګړې پر وسایلو یو ډول بندیز (د جګړې وسیله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ویل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې باید د پوځي او ملکي عملیاتو په بهیر کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپیر وکړي. د جګړې موخې باید پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي یرغلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحیې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځایونو باندې د هوایي بمباریو د کولو او توغندیو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدینو د ښارنې پر وخت یو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځینې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګیو د ښارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سیمې د یوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زیات وګړي د کیمیاوي بم په واسطه مسموم کړل او ویې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کلیوالي سیمو باندې د شوروي د هوایي بمباریو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپیان

شـوي او وژل شـوي دي. مليونونـه تنـه مهـاجر شـوي، غلـه دانـه او ځاروي له منځه وړل شوي دي))[1]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکساندر مايوروف وايي: ((د فبرورۍ د څوارلسمې ورځې پـه لومړۍ نيمايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يوه لس کسيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد تـه څېرمـه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پتېيلې وه، چې خپـل کنډک نـه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ لـه ځانـه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغه ډلـه ديو ختېن کور لـه دېوال نـه د پسـونو پـه لټه ورو اوښته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان پـه نظر ورغلل. يوه واړه ضـابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلوټې بدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نورو هم اور بل کـړ، دلتـه دغـه واړه ضـابط خپـل عسکري بـالاپوش غورځولی اود يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تـر مخـه تـر پايـه د ښـځو پـر عـزت تېـرى کـړى و. دا تېـرى دوه سـاعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، پـه ژړا او نـارو لـه خپلـو مېنـدو سره د مرستې هڅه کوله. سپينږيري چې لړزېدل خدای(ج) تـه زارۍ پيـل کـړې وې، چې رحـم پـرې وکـړي او ويـې ژغوري.

---

[1] – د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۱۷مخ.

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شبهه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کنډک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوالو د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه برید ګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر (۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر و خیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت (په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1] – په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ پېښور، ۱۹۹۹ز کال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵ مخونه

په زرګونو نور سیاسي کسان بندیان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقیده یي زندانیانو ته د بیان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانینو له خوا تضمین شوي دي، د سوله ییزې ګټې اخیستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشینی کړی دی.))[1]

((د اردو په تشکیل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سیاست یو بل اړخ و.

د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګیو څخه د بل قوم د سیمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخیستی دی.

د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سیمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سیاسي موخو لپاره، له قومي کینو نه د ګټې اخیستنې څرګنده بېلګه ده.))[2]

د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.

پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې اداري یوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
[2] –تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په اندول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د څرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې د ماتولو او د افغانستان د ويجاړې لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړي. (چورلکو له هوا څخه د ښاريو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) (۱)

(۱)– برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربنود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

له پورتنيو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي.

د افغاني کمونيستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربنود چارواکي، دخاد غړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولويې څارنوالۍ غړي، په جګړه ييزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسوليت لري.

دویم څپرکی
دمقاومت غورځنګ
(دشوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نود ((مقاومت پرمهال)) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو اود مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت ډېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو تولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

[1]-دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني يا ډله ييز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور ۵۱مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پروړاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې (د منشور له دې څپرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خو بيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې د دې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

له دې حق څخه ګټې اخيستنې په نړيواله کچه جهاد ته لوی پرستيژ ورو باښه.

دويم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دريځ: تر **۱۹۱۲** زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانيانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبيق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلور واړو کانوانسيونونو (**۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳، ۱۹۴۹**) لپاره ديوې ګډې دايمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې ترون د يو غړي هېواد په خاوره کې د يوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړيواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضميناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د **۳**مې مادې د تدوين پر وخت، لاسليکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له باندېتيزم Bandetisms څخه د راپيدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدوديت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د يوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخيص زيات کړي او هغوی به د خپل سياسي دريځ ټينګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړيوالو کلاسيکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د يو اړخيزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د يوه لوري په توګه وپيژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لړ تر لړه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله يو کانوانسيونګوټي ګڼل کېږي) د جګړه ييزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتيک ډول پلې کېږي. په بله وينا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنيو ځرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو د هېواد کورني نظام ته ورننوزي: دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد يې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت يونا پېيلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوريو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې يو لوری دی. خو له دې سره سره يې بيا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفيسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د الهګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفيسور پنتو(Pinto) بيا د دې خلاف عقيده لري او وايي: چې الهګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې يوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړيوال نظم لپاره يوازينی. واکمنه سرچينه ګڼل

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[1]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګوله کوونکود ځینو واکونو د پلي کولو ټینګار کوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د تړونیزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو ، سرچینې له خوا ترسره شي ،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

الـه ګولـه کـوونکي د نړیوالـو عمـومي حقوقـو د(عمـومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لـوري پـه توګـه د الـه ګولـه کوونکـو پېژندنـه د قـانوني او برحـال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو پـه چوکـاټ کې هېڅکله دیـوې حقـوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[1]– شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

د يادونې وړ ده، چې د (الهګوله كوونكو) نومونه د يو قانوني دولت پرضد، يوې باغي ډلې ته كارول كېږي، په افغانستان كې دملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د كابل كمونيست حكومت، ديو بهرني يرغلګر ځواك له خوا پر خلكو تپل شوی و او مشروعيت يې نه درلود. ددې حكومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و، چې د جهاد لپاره د خلكو دبشپړې او پوره ارادې ځرګندونه يې كوله. تر لاس لاندې بحث كې دالهګوله كوونكو موضوع له راګډولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه كړو، چې دكابل حكومت په اصطلاح ((اشرار)) او دافغانستان خلكو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانينو تابع ګڼل كېږي.[1]

رښتيا خبره دا ده، په داسې حال كې چې د كابل كمونيست حكومت او شوروي تېري كوونكي دولت د جګړې حقوقو او دبشر د حقوقو نړيوال لاسليكوونكي ګڼل كېدل او په همدې نامه يې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواكونو چې نه كومه حكومتي اډانه درلوده او نه يې دنړيوالو تړونونو د لاسليک واک، له كومې حقوقي دندې او الزام پرته يوازې له اخلاقي پلوه د نړيوالو تړونونو پر منلو مكلف ګڼل كېدل.

ددې تړونونو ځينې يې داسې احكام لري، چې يوې وسلوالې ډلې ته كه څه هم حكومتې اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د تړون

[1] –(په كورنيو شخړو كې د نړيوالو قوانينو پلي كېدو پراخيتا) دلومړۍ برخې لومړی څپركی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتې د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزایي مسوولیت دیوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې او د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه او بهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] - موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.

ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمود خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي،چې: ((پر جګړې اختـه ډلـه پـه جګـړه کـې د تطبيـق وړ نړيوالـو حقوقـو پـر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې يو جنګيالی ددې حقوقـو لـه پولـو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] – شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ز کال، ۸۴مخ.

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله نښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په نښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غويي پر میاشت دکابل-جلال اباد لارې ورېښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي او انساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست دنیولو په مناسبت داسې جشن ! جوړ کړ، چې دبشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن ! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن !و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل اودخوست دکورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

---

[۲]– فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.

[۱]– عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))(۲)

... دهغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، دکابل په بېلا بېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک تېپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېرې وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))(۱)

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل اودخلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي او بیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.

(۱) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

((د بښنې نړيوال سازمان (ب،ن،س) ته داسې گزارشونه رسېدلي، چې په دښتو کې له کومې محاکمې پرته دولتي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا گزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷ز کال په پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغه راز گزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸ز کال د نومبر په لومړيو ورځوکې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم په پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو گزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان په خاوره کې له محاکمې پرته اعدام شول.

د يو گزارش له مخې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. په يوه پېښه کې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ په ۱۳کيلومترۍ؛ ثمرخېلو په سيمه کې، چې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ په لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شوروي اسير شوي سرتېري هم له محاکمې پرته ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو دلوگر دواخجان په سيمه کې، د اسلامي حزب په يو کمين کې

---

(۱) –(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د **۵۳**مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))[۲]

پر **۱۹۸۹**زکال د کابل کمونیست حکومت سرتېری احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، ددې څرګندونه کوي، چې دی تر **۱۹۹۱**زکال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته دهغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))[۳]

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزاورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))[۱]

((د **۱۹۹۲**زکال د اپریل پر **۱۳**مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (**۵۰۰**) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د **۱۹۷۸**او **۱۹۹۲**م کلونو عامه وژنې دي.))[۲]

---

[۲] - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، **۱۳۷۷**م کال، **۵۷۱**مخ.

[۳] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**م کال نومبر، **۴۲-۲۴**مخونه.

[۱] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**زکال نومبر، **۳۰** مخ.

ب- د سياسي، توکميزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسيت رژيم په پېر کې پوهان او کارپوهان يوازې د يوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو يې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ييز حل پلويانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځينو وختونو او ځايونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخيستل کېده.))[3]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو (روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهيدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر)، بهاوالدين مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري)، محمد ذاکر (۱۹۸۹م کال، نومبر)، سعادت شګيوال (۱۹۹۰م کال، د مارچ۲۲)، عبدالرحيم چين زايي (۱۹۹۱م کال، نومبر)، عزيزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجينر عزيزعثمان، نجم الدين مصلح، مينا کشور او نور...))[1]

---

[2] – دافغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[3] –(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۲۴مخ.

[1] – په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدينو تر واکمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کروخيل، عبدلحکيم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

دريیم څپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ز کال د اپريل له پيله بيا تر ننه (۲۰۰۰ز کال تر جولای) پورې موده رانغاړي، ددې مودې په بهير کې لومړی مجاهدينو او يا وروسته (۱۹۹۴ز کال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳کلونو په بهيرکې يې دکمونيستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه يې گاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور يې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پيل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بيا مجاهدينو ثابته کړه، چې له بشري او جنگي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونيستانو او شورويانو څخه کم نه دي. په ځينو ځايونو کې يې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه دکمونيستانو گټه اخيستنه:

د ۱۹۹۹ز کال په اوږدو کې د ا.خ.گ، کادرونو د کمونيست حکومت د واکمنۍ په بهير کې د خپل سياسي دريځ د توجيه لپاره د ((اردو وسياست در سه دهه اخير افغانستان)) په نامه يو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخيزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.گ، د غړو اود شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شويو جنايتونو په باب په

قصدي ډول سترګي پټې شوي او په ډېرې هوښيارۍ يې له هغو څخه چې يو شمېر مجاهدين پرې تورن دي، په ژوره توګه او د شيطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار يې ددې لپاره کړی، چې د کمونيستانو په اند ول د مجاهدينو د ګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خير او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدين زيات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلايي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاريانو، چې کله د مجاهدينو برياوې وليدې، چې له وژنې او ويجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکتر نجيب الله سره يې مينه زياته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو ما دي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجيب د وخت په فکر، نه په خپله د نجيب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې د يو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو بېشکه ډېر زيات توپير په کې ليدل کېږي، نو ځکه خو ډاکتر نجيب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسياست) کتاب نه يوازې دا چې په هېواد کې د کمونيستانو جنايتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د يو شمېر مجاهدينو زيات په خپله د هغې يرغليزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پيل ګناه

(۱)– عظيمي، م.ن: اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

د کمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ مو کولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي، بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه د ملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او د دې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

دا دې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هر څه لوګړ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوڅ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

---

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه.

((...خو زیاتو او سپډونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهیسې د تېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته یې د نجیب الله د رژیم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بیا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډیو ته د پای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونیستان د خپرنیزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نږدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نویو سیاسي ډلو د جوړولو له لارې، زیاتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدینو له سیاسي او پوځي تېروتنو اوزیاتیو څخه ګټه پورته کړي. هغوی هڅه کوي د کمونیست حکومت دوا کمنۍ پر وخت، له شویو جنایتونو څخه دملي او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه د دې نویو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنایتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د نویو سرغړونو تر سیوري لاندې راولي او پټ یې کړي. هغوی د خپلې دغې هیلې د خړوب په برخه کې یو څه بریالي شوي هم دي. په څو ورستیو کلونو کې افغاني ټولنې اوکړۍ زیاتره د مجاهدینو پر تېروتنو غږېږي اولویدیز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د یوې ګډې لیکې په جوړولو سره، پر جنایتونو، تورنو کمونیستانو ته سیاسي پناه ورکوي.

---

(۲) - عظیمي، م.ن. اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ځارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هر ډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به ویني.

یوځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خودژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

دویم: سرغړونې

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیو څلورګوني کانوانسیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵ او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بولي. د جګړې له قوانینو څخه د سرغړونې دا نښې نښانې په بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷ زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغیس ولایت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو له وېرې خپل استوګځایونه پرېښودل. له پورته شمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې ته نږدې راټول شوي وو. په عشق اباد کې د (م.م.م) د مهاجرینو د عالي کمېشنرۍ استازی وایي: د سیمې د پښتنو پر ضد د ازبک ځواکونو له خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کار علت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسمبر پر لسمه نېټه د طالبانو د بهرنیو چارو وزیر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پر قهرجن او ناوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))(۱)

((د ۱۹۹۹ زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکار او جبل السراج ونیول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يوووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نوموړی د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.
(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب – د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه د توجيه وړ نه وي، جنګي جنايت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په انډول، د مجاهدينو د ګناه پېټی دروند وښيي، نو ځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په راننوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قوماندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قوماندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. داسې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ او د توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا، اوبه، ګاډي او ټلیفون چې د تمدن ښکارندویې کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوي او یا د لوټ له وېرې تړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګولیو، توغندیو او توپونو سوري سوري شوي وو، په هره سیمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ایستل شوې وې، دا کندې تیارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختیا او انساني تمدن پر تابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))[1]

((پر ۱۹۹۲ز کال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېزنو له مخې جوړې شوې وې، نه یوازې پر خونړیو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بندیانولو، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټونې او د ښځو پر عزت باندې تېري ته یې هم لاس وا چاوه.))[1]

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه کړې وه، پر ۱۹۹۲ز کال د جمعیت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د یو سیاسي سازښت له لارې په کابل کې واک ترلاسه کړ، جمعیت تنظیم (پردې او ښان خیرات کړل) پرچم ډلې ته یې زیات امتیازات [له هغې جملې نه عمومي بښنه] وړاندې کړل، ځکه چې پرچم ډله د نوموړي تنظیم، چې له خپلو ځواکمنو، سیاسي او پوځي سیالانو

---

[1] - عظیمي، م.ن: اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.
[1] (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غټو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو دباور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبدالباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، د دې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د بښنې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله دربیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې ځپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د دربیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

[1] - عظیمي، م.ن: اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

يرغل وکړ، د کورنيو ټول غړي يې ووژل او يا يې وتړل. د کورونو مالونه يې لوټ کړل او پر هزاره ښځو يې تېری وکړ...

په سيمه کې روغتيايي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پر عزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسيرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسيرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسيرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قومندان د خپلې واکمنۍ په سيمه کې يوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي. د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سيمو کې زيات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د يوې عادلانه محاکمې له دوديزو معيارنو سره سمون نه خوري. په زياترو برخو کې يوه محاکمه د هغه امر د په رسميت پېژندنې لپاره دايرېږي، چې د قومندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکيل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته يې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا يا غلا.

په کونړ او کندهار ولايتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته يوازې د قومندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

---

[1] -(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپتمبر، ۸۴مخ.

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته بربښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو (زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویي سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

(۲) - (ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېرې دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تنګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظار شورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې دپخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښویېدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷ز کال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنو ته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان داګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذایي وضعه یې ډېره بده نه ښکارېده.))[۱]

د ۱۹۹۹ز کال د فبرورۍ میاشتې پر ورستیو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هیئت د بلخ ولایت زندانیانو حالت د څېړنې په باب مزار شریف ښار ته سفر وکړ، دې هیئت پېښور ته تر خپل راتګ وروسته دیو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانیانو سره د مستقیم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانیانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[۲]

په داسې حال کې چې د ژنیو ۱۹۹۳ز کال کانوانسیون هغه ډله یا سرچینه چې اسیران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسیرانو سره (ن،س،م) کمېټې د لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو د لیدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته یې د زندانیانو د لیدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[۲] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷زکال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت دکتنې د مخنيوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷زکال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونود ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷زکال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲زکال څخه تر ۱۹۹۲زکال پورې سيالو ډلو په ځانګړې ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي اوپوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷زکال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹زکال، ۸۴مه ګڼه،۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷زکال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ

په داسې حال کې چې د ژنیو کانوانسیون او د هغو ۳نمبر ضمیمه پروتوکول له اسیرانو څخه غچ اخیستنه او هغوی ته په ډله ییز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنایت بولي او د سزا وړ یې ګڼي. د غچ اخیستنې له مخې د اسیرانو ډله ییزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷زکال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاریس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسیون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) او د بښنې نړیوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله لیکي: ((نړیوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سیمو کې له ۲۰تر ۳۰ کندو او کاریزونو (د کاریزونو سوریو له ۱۰-۳۰مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې(۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون یګ) په سیمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي دا ومنله چې پر سلګونو اسیران او زندانیان کاریزونو ته غورځول شوي، وروسته یې د کاریز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاریز کې ۱۰۰ جسدونه لیدل شوي دي.

اسیران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته یا ژوندي او یا که مقاومت یې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاریزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بیا د کاریز پر لوري ډزې شوي او خوله یې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بیا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه یې اواره شوې ده.

په ځينو برخو کې لا د کاريز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبريال کولای شي دانسان دبدن يوه برخه ؛چې داوبو سطحې نه رابهر شوې وه، ووينې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) يو وياند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړي په شاه ګانو کې غورځول شوي او بيا وژل شوي دي.

په پاکستان کې يوه لويديز دپلومات هيله څرګنده کړه، چې (پر وژنې تورن) مالک دې د هماغه برخليک انتظار وکړي، لکه دپخوانۍ يوګوسلاويا جنګي جنايتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنايتونو يوازينۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتيا ښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره يې يو کميسيون وټاکه، په خواشينۍ سره چې ددې کميسيون کار دوام ونه کړ اود هغو مسولينو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشينۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې يو مسول حکومتي کادر نه درلود ،چې په ټينګار سره نړيواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعيت تنظيم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې يې استازی درلود ، دې مسلې ته لېوالتيا ونه ښوده او ان هڅه يې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسيه غلې او ويې ساتي. د طالبانو

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و ، په نړیوالـه کچه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹ز کال د ډسمبر پر **۵**مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ،چې د افغانستان په درېو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې لـه خولې لیکي: ((۱۹۹۷ز کال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزارشریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. د ښځو ، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً لـه شکنجې او دبدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو ، یه یوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو د پرشاتګ پروخت دهغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و ، چې د وسلې پټ ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي،چې په بلخ کې په ډله ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټو ځایونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر **۲۹** مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمدعمر خپلو پلويانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسيران ونه وژني.][1]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ز کال د سپتمبر پر **۳**مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شريف د فتحې پروخت يې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تورردکړی دی.))[2]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال دباميانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ييزه ډول دملکي وګړو دوژنې يادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد يادونه. ملامحمدعمر په داسې حال کې چې د مخالفينو وژنه تائيدوي، زياتوي چې دا کار دمخالفينو له خوا په سيمه کې دطالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلويانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][3]

ب- دملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظيمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعيت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، دبې دفاع ملکي خلکو د استوګنځايونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځيو، روغتونونو په ګډون، د ښار دملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سيمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

[1] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او۲۸مخونه.
[2] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
[3] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[1]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴ز کال د ډسمبر پر میاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲ز کال له اپریل څخه راپه یخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو دډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

داسې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راټول شوي وو ،(کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو ، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، دربیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[4]

---

(۱) –(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

(۲) - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

(۳) - د(ب،ن،س) ، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

(۴) - د(ب،ن،س)۴۷ ، ۴۹مخونه

((په داسې حال کې چې يو زيات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سيمو باندې بريدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشيني دی، چې ډېر بريدونه پر استوګنځايونو او يوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځايونو باندې خپل بريدونه توجيه کړي، ادعايي کړې، چې دهغو سيمو او سېدونکي د سيالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

يوه ليدونکي د والي اسمعيل خان د غچ اخيستونکي بريد په باب چې د ۱۹۹۵ز کال دمی پر لومړيو ورځو کې په فراه ولايت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وويل:

((هغوی زيات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغورځول، چې دهغو له کبله(۲۲۰-۲۵۰) تنه ووژل شول. زياتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه يې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه يې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، څو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو داسمعيل خان ميګ ۲۱، ميګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځايونه يې بمباري کړل، کورونه يې ويجاړ او ډېر ملکي وګړي يې ووژل.))[2]

---

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غميزه، نړيوال مسوليتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پر مهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي د برځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناځرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړی مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته دننه شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکی، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر **۲۳**مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوا ر ترمنځ لومړی په ماموړینو کارته اوبیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډیو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول اود هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[۱]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي اود هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تر واکمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نودوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغوځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[۲]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې دملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[۱]

---

[۱] – عظیمي، م،ن. اردو وسیاست، پېښور، **۱۳۷۷**ل کال، **۲۲۷**مخ.
(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، **۱۹۹۵**زکال،نومبر، **۱۲**مخ.

[۱] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، **۱۹۹۵**زکال،نومبر، **۱۲**مخ.

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲ز کال د نومبر د **۲۷**مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وايي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې او سېدونکي یې له مسعود نه د اتکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې را مهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲ز کال د جولای له (**۵-۱۵**) نېټې پورې یې د غوربند درې (**۵۰۰۰**-۲۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۲ز کال د نومبر په شاوخوا کې، **۴۵۰۰**تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

---

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مخ.

د(ب،ن،س) په وینا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بندیان کړل، هغوی په څرخې پله زندان کې تر سختو شرایطو لاندې بندیان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفینو د طالبانو زیات پلویان په زندان کې واچول.))[۳]

---

[۲] - د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۷۴مه ګڼه ۲۳مخ.

[۳] - بي بي سي راډیو، ۲۰۰۰ ز کال، جون، پښتو ماښامنۍ خپرونه.

دريېمه برخه

د افغاني جنګي جنايتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي يرغل وروسته د جګړې لويو او ګڼ شمېره جنايتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولينو څخه د پوښتنې ښه پياوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدينو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونيست او مجاهد حکومت دواړو مسوليت زيات دی.

کمونيست حکومت او وروسته بيا د مجاهدينو حکومت د کورنيو قوانينو او نړيوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غريزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدينو په ډلو کې تنظيم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسوليت ډېر لږ و، سياسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، ددې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم دداسې قوانینو د پلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م) ، د بنسـټي نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو ، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپرونې ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسـلم حقـوقي اصل دا دی، چې لـه قوانینـو څخـه نـاخبري، سرغړونکي لـه پـړې نـه شـي خلاصولای، لکـه څنګـه چې دمخـه مـو اشـاره وکـړه، کلـه چې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولـت هـم مخـالفین، د هغـې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا

په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې

دموضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته دسزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو دمحاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲زکال داپریل میاشت دکمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته دبښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو جارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد دکودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره دخپلې مرکې په ترځ کې څرګنده کړه چې: ((بښنه تر غچ ښه ده) دمسعود تر خبرو۱۲ورځې وروسته دجهاد لاربښودې شورا(جهادي شورا) د برهان الدین رباني په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر یې مسعود و(نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

دکمونیستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، دکابل د نیولو لپاره له نظار

شورا سره یو سیاسي اوپوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان-کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک تر لاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پرسر د بښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د بښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغږېدلي مراتب نه وو، په بله وینا د مجرمینو بښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنایتکارانو بښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد یې هڅې کړي، د لویې جرګې او یا د لویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنیو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې بښنې اعلان، چې یو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یو سیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یا ټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

له مخې، سرغړوونکو څخه د پوښتنې غوښتنه کوي، له هغې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې او بې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غميزو د مخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- د يوې قانوني سرچينې له خوا د جنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنيزې سولې د ټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول د افغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستي او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااندېولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته د نړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي (د بشر حقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانګو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنیو او بهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمینو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او د راجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اړتکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړي ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره د مرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسي چاپ (فيګارو) جريده د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو له خوا د مزارشريف تر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په نيمايي کې په کابل کې د کې،جي،بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد له منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل په لومړيو کې په مزارشريف او د اپريل پر ۱۷او ۱۸مه په جبل السراج کې د نظار شورا او د ا.خ.د.ګ د پرچم ډلې ترمنځ لاسليک شوی و، دنجيب د کمونيست حکومت د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کوله، ددې تړون له مخې دخاد اسنادو پر له منځه وړلو سربېره، دواړو غاړو پر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسليک شويو تړونونو دموادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصولي او باعزته لارې چارې برابرول، چې له هېواد څخه دوتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م،م،م) د سولې پلان پرضد يې د کودتا لاربښوونه وکړه او کابل ښار ته يې د نظار شورا راتګ شونی کړ، په وسلوال پوځ (لکه دفاع

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو ځوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی،چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنتروله وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نوموړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وېښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر دريو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه ،چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله،چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

د جرم دټولو اسنادو او څرکونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي دزياتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غميزې په باب د کی، جي، بي په ارشيف کې دشتو اسنادو هغې سرچينې سره چې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او ښو ښانو د راټولولو مسوليت پر غاړه اخلي، د روسيې د همکارۍ اهميت په ګوته کوي. په اوسنيو شرايطو کې داسې يو ډول همکارۍ شونې نه بريښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غميزې ليدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن يې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنايت د زياتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه څانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د يوې خبرتيا له لارې، له هېوادوالو او بهرنيو سرچينو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا څانګه د (ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کميسيون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او) ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهير کې يې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې ليدلي، کولای شي خپل ارشيف بډايه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سياسي بنديان، چې د سړي وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې د ښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د څارندوی لويو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د څانګې ارشيف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

کولو سره په افغانستان کې د کمونیستانو د جنګي جنایتونو د څېړنې موضوع را برسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[1]

[1] – د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

دویم څپرکی
دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو
ببرته سپارنه
لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مویادونه وکړه، د جنایتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي، ملي اويا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سریزه کې لیکي: (...په افغانستان کې دبهرنیو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کتنه نه کړ، چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسولیت ومني او د جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

رښتیا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلویو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

کـه چېرې محاکمـه پـه نړیوالـه کچـه مطـرح شـي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي. تردویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتینې امریکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۲زکال د می پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴زکال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[1]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[2] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اندېښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول ! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[1] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۲ګڼه.

[2] – د جزانړیوال دېوان،لومړی برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

دجګړې د شوروي خوا مجرمين. کله چې په نړيوال کچ د افغانستان جګړې د جنايتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقيم ډول د پخواني شوروي يو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسيې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونيستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې لپاره د يوې نړيوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زيات اټکل شته، چې روسيه به په امنيت شورا کې له خپل (ويټوحق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امريکا به هم له روسيې سره د دوستانه اړيکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړيوال سياست مناسب لورى غوره کوي، په نړيوال ډګر کې بايد تر هرڅه لومړى د افغاني جنګي جنايتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنايتکارانو د محاکمې لپاره يو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې او داسې نور پرابلمونه موږ د بېته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا دا ده، چې د نړيوالو مجرمينو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړيوالې ټولنې ته.))[1]

[1] -ژان کامبه کو، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، ۱۹۹۳زکال، ۳۱۵مخ.

لو یدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې دجګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. دبي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((داسلامي حزب قومندان زرداد خان دکابل جلال اباد پر لویې لارې باندې دطالبانو ترواکمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګرو پړنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید دجګړې د جنایتکارانو محاکمه د یوملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل دجنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پربنسټ دیوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه دهېواد د اساسي قانون دتدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ ددې محکمې غړي کېدی شي، دلویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

ددې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

[1]–بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰زکال د اګست۳مه نېټه.

يوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسيې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسيه د زياتو تورنو کسانو سياسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې يو زيات شمېر تورن کسان په غيابي ډول محاکمه کړي.
نړيـوال کانوانسيونونه د محکمې د حکم تطبيق، (ملي وي که نړيوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د **۱۹۴۵**ز کال د اګست **۸**مې نېټې تړون د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول د کورنيو حقوقو سيستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوريو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د يو دولت اتباع د جګړې قربانيان وګڼل شي.
- ✓ کله چې د يو دولت اتباع پر جنګي جنايتونو تورن وي.

دويم: د جنايتکارانو سپارنه:

د دې بحث تر پيل د مخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنايت تورن شخص سپارنې او د جنايتکار سپارنې ترمنځ توپير وپېژني.
د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنايتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.
په افغانستان کې پر جنايتونو تورنو کسانو زيات شمېر په روسيې او د منځنۍ اسيا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسيې پورې تړلي دي، ميشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسيې د همکارۍ اړتيا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.

په اروپا کې المان ډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پر جنايت تورن دي. د مجاهدينو ډېرلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.

د خپرونو در اپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.

کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکارلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکارلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.

په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.

هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: اویا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت ونه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. دهغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي اودویم حالت کې دافغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، ددې سبب ګرځي، چې دتورنو افغانانو دسپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط ونه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه دیو داسې بهرني تبعه(چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، د مجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، د خپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه و پېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (د ژنيو ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونو د لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

د ژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې او ملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په څرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې د دې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې د تورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، د کانوانسيون د غړو هېوادونو وي او يا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

خو دې سره سره بيا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومينو د سپارنې په برخه کې د خپلو سياسي غوښتنو له مخې چلند کوي.

د روندا د عامه وژنې زياتره مسولين پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افريقايي هېوادونو کې د امنيت شورا اغېز (سياسي لامل) د دې سبب شو، چې د افريقايي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنايتونو زياتره تورن کسان، د روندا لپاره نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:

لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟

دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:

عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینهو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د نښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.

دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:

د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

یرغلګر هېواد پـه ټینګار او ملاتـړ د خپلـو هېوادوالـو پروړانـدې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نـو دهغـوی نـاروا او ملتضـد هڅې بـایـد د ټولـو وروسـتنیو ویجـاړیو او انحرافـاتو اساسـي علت وګڼـل شـي. لـومړی بایـد لـه کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او د سزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا لـه کبلـه ارامـه سـاه وباسـي، نـو نړیـوال شرایط بـه برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمـې پوښـتنې (دمحکمـې د جوړولـو سـرچینه او وخـت) پـه ځواب کې باید په ډاګه کړو، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملي ثبات پـه کې ټینګ شـوی نـه وي، ددې مسـلې راټینګـول اسـانه خبـره نـه ده. دا چـې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بریالی شوه، علت یې دا و چې د متحدینو لـه خوا پـه نیـول شوې اروپـا کې سیاسي ثبات ټینګ شوی و. کـه چېرې د طالبـانو حکومت د افغانستان د خاورې پـاتې برخه ونیسي، د جګړې جنایتکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپاره د نورو سیاسي الټرنیټیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهه) پـه انـډول، ښـه سیاسـي او روانـي دریـځ لـري [ځکـه چـې د شـمال اتحـاد کمونیستانو ته ((دعمومي بښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لیبرالان راټول شوي، چې پـه جبهـه کې سیاسـي سازښـتونوته تیـار دي او د پـورتنی دعـوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره څو دلیلونه لري. له هغې جملې نه:

طالبان د سياسي اسلام د (جنګياليتوب) او (انقلابيتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شريعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سياسي معامله نه کوي.
طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهير کې له کمونيستانو سره ډېر ټينګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې يې ښه ازموينه ورکړې ده.
د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په ليکو کې پر جنګي جنايتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې بايد کمونيستان په يوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړيواله کچه د جنايتکارانو د محاکمې راپورته کول لويې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړيواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړيوال دايمي ديوان د جوړېدو لپاره تدوين شوی، لاسليک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې يې جنايت ترسره شوی وي او يا تورن کس د هغه تبعه وي، د ديوان غونډې ته د غوښتنليک واک ورکوي.
هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصيتونو! په هر ځای کې چې اوسئ.
د جنايتکارانو د محاکمې تر وخته بايد:
هر کال پر افغانستان باندې د شوروي يرغل پر ورځ د روسيې سياسي نمايندګيو او په بهر کې د افغاني کمونيستانو د مرکزونو پر وړاندې سترې مظاهرې اصلي شعارونه وي.
له کمونيستانو سره خپل ټولنيز اړيکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سياسي او ټولنيز بېلتانه سره مخ کړئ.
د دغه ملي ارمان (د جګړې جنايتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنيوي لپاره هر اړخيزه تبليغاتي مبارزه پيل کړئ.

لــه هــرې هغــې حكــومتي او نــاحكومتي موسســې ســره چــې د جنايتكارانو دمحاكمې لپاره هڅه كوي، مرسته او همكاري وكړئ.

پای

دوكتور م، ع، تره كی
ليون. فرانسه
۲۰۰۰م كال- جولای

اخځونه

په فرانسوي ژبه:

١. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ١٩٩۴
٢. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ١٩٨٩
٣. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣
۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٢
۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣.
۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ١٩٩٣.
٧.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩۴.
٨. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ١٩٩۴.
٩.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.
١٠. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.
١١. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.١٩٨٧.

پښتو او دري:

١- زرملوال، غلام محی الدين، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال يرغل.
٢- نيازی، اميدوار: د ١٣۵٧ ل کال د ثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پايلې، پېښور، ١٣٦٨ ل کال.
٣- مايوروف، الکساندر: په افغانستان کې رښتيا څه تېر شول؟ پېښور ١٩٩٩ ز کال.
۴- عقاب اريانا مجله: ١٩٩٢ م کال.
۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ١٩٩٩ ز کال.
۶- البدر جريده: هالنډ چاپ، ٢٠٠٠ ز کال.
٧- د بښني نړيوال سازمان راپور، لندن، ١٩٩٣ ز کال.
٨- د بښنې نړيوال سازمان راپور: افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ١٩٩۵ ز کال.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د نیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون لـه ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ تـه رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یـون د ((کابـل پوهنتـون))، ((هیلـې)) او((شمشـاد))مجلـو د چلوونکي دنـده هـم پـه ښـه ډول ترسره کړې ده. پـه پېښـور کـې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګـه دیـو شـمېر نـورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لویې جرګې تـه د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو لـه خوا د ببړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون پـه دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تـر دې جرګـې وروسـته، کلـه چې د افغانسـتان د اساسي قـانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. پـه ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قـانون د تصویب پـه لویـه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي پـه توګـه خپـل فعـال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یـون پـه ختیزو ولایتونو کـې د

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډيميکو ليکوالو په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندييان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

د پوهنوال روستار تره کي اثر دویم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷

Download from; aghalibrary.com

- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنۍ سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

Download from; aghalibrary.com

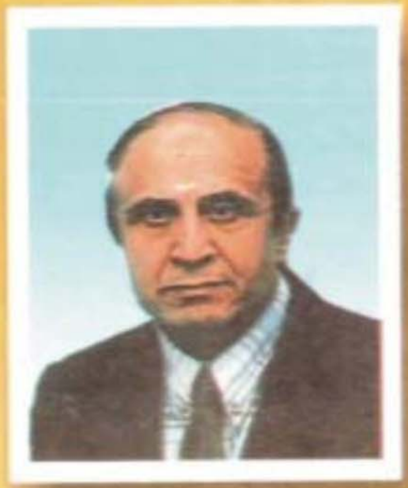

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Download from; aghalibrary.com